

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS DE LA FACULTÉ DES LETTRES DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

I

TARİH SEMİNERİ DERGİSİ

TRAVAUX DU SÉMINAIRE D'HISTOIRE

1

1937
İSTANBUL
MİLLÎ MECMUA BASIMEVİ

Türk inkilâbının mahiyeti ve önemi

Beş yıl önce, Türk Tarih tetkik cemiyetinin, Türklerin anayurdu, medeniyetleri ve cihan tarihinde oynadıkları rol hakkında ortaya attığı tezin âlemşümül bir tarihî hakikat olarak kabul edilmeğe başladığını memnuniyetle görüyoruz. Memnuniyetle görüyoruz ve bu tezle, dünyaya hakikî simaları ile gösterilen eski Türklerin soyundan olduğumuz için yerinde ve haklı bir gurur duyuyoruz.

Fakat biz yalnız uzak bir mazide büyük işler yapmış insanlara mensup olmakla öğünen bir millet değiliz. Dedelerimizin yarattıkları harikalara yenilerini ilâve etmiş ve onların insanlık için yürüdükleri yolda ilerlediğimizi de göstermiş bulunuyoruz. Ulusumuzun son yarattığı büyük harika dünya tarihine Türk inkilâbı adile geçmiş inkilâbımızdır.

Herhangi bir inkilâbın tetkik ve tahliline, inkilâbın umumî târifi ile başladığı malûmdur. Birbirine benzeyen birçok inkilâb târifleri arasında inkilâbımızı ifade edecek târifin şu târif olabileceğine kaniim :

İnkilâp yalnız hükûmet şeklinin değiştirilmesi veyahud bir hükûmetin zorla devrilip yerine bir başkasının kurulması değildir. Hakikî ve tam inkilâb bir cemiyetin siyasi, içtimaî, iktisadî müesseselerinin zorlu bir hareketle kısa bir zamanda devrilip yerlerine yeni şekil ve mahiyette müesseselerin kurulmasıdır. Genel savaşı müteakip Türkiyede altı asırdan beri kök salmış müesseselerin yıkılıp yerlerine yenilerinin kurulduğu, hem de gayet kısa bir zamanda kurulduğu gözönüne getirilirse inkilâp târifini bile aşan bir inkilâp karşısında olduğumuz kolaylıkla anlaşılır. Henüz son sözünü söylememiş olan 18 yaşındaki inkilâbımız, üç sahada üç düşmana karşı çetin ve amansız bir mücadeleden doğmuştur.

1) Türk vatanının ecnebî istilâsından kurtarılması ve bu vatana karşı

yıllardanberi beslenen istilâcı zihniyetin önüne sed çekilmesi.

2) Yeni bir Türk devletinin kurulması ve tekâmül ettirilmesi.

3) Türk cemiyetinin asrileştirilmesi ve yeni bir hayata başlaması.

Birinci sahada mücadele itilâf devletlerine karşı yapılmıştır. İnkılâbımızın millî savaş kısmını teşkil eden bu mücadelede istilâ orduları defedilerek vatan kurtulmuş, istilâcı devletlere Lozan sulhu kabul ettirilerek de istilâcı zihniyetin önüne sed çekilmiştir.

İkinci sahada mücadele Türk vatan ve milletinin mukadderatını idare-den âciz Osmanlı devletine ve müesseselerine karşı yapılmıştır. Türk inkılâbının özünü teşkil eden ve Ankarada Büyük Mille Meclisinin kuruluşile başlayan bu safha Saltanatın sukutu, Hilâfetin kaldırılması, Cumhuriyetin ilânı, Din ile Devletin ayrılması, Halk partisinin kurulması ve teşkilâtı esasîyenin tekâmülü hareketlerinin heyeti mecmuasından ibarettir.

Üçüncü sahada mücadele, Türk milletinin ilerlemesinde engel olan müesseseler yani mazinin köhne itikad ve inanmalarına batıl telâkkilerine karşı yapılmıştır. İnkılâbımızın reform veya asrileşme safhası olan bu sahada ümmet hukuku, imtiyazlı, sermaye, kozmopolit hayat, skolâstik düşünce, sınıf edebiyatı, hanedan tarihi maziye gömülerek yerlerine medenî hukuk, mahallî sermaye, medenî giyim, serbest düşünce, millî san'at ve millî tarih konmuştur.

Bütün tarih hâdiselerinin izahında olduğu gibi Türk inkılâbını teşkil eden vak'aların izahında da yalnız bu vak'aları mufassal anlatmak yetişmez, vak'aların âmillerini de aramak ve bulmak lâzım gelir.

Herhangi bir tarihî vak'anın izahında tâkip edilen usul o vak'anın uzak ve yakın âmillerine teşebbüstür. Fransa büyük ihtilâlinin uzak âmili olarak XVIII üncü asrın ikinci yarısında yetişen mütefekkirlerin hükûmet, devlet ve millet hakkında serdettikleri felsefî fikirler, yakın âmil olarak da Bastilin zabtı gösterilmektedir.

Genel savaşın uzak âmilleri İngiliz - Alman iktisadî rekabeti ile Alman-Fransız siyasî rekabeti, bir de Balkanlarda pancermanizm, panislâvizm politikalarının çarpışması, yakın âmil de Bosna-Hersekte arşidokun öldürülmesi olduğu malûmdur. Türk inkılâbının büyük bir tarihî vak'a olması dolayısıyla bu izahlara benzer bir izahını yapmak için uzak ve yakın âmilleri aramak lâzımdır.

Şimdiye kadar inkılâbımıza dair yazılan bütün yazılarda her ne kadar bu lüzum işaret edilmiş ise ne bu âmillerin ne olabileceği henüz araştırılmamıştır. Kanaatimce Türk inkılâbının uzak âmillerini siyasî ve hissî olmak üzere iki katagoriye ayırmak lâzımdır.

Siyasî kategorî teşkil eden âmiller arasında şunlar vardır :

1) Yakın zamanlar tarihinde ; Osmanlı devletinin Avrupayı kopya etmek siyasetinin iflâs etmesi.

2) Aynı tarihte devirde milliyetçilik cereyanlarının inkişafı ve Osmanlı camiasında parçalanması.

3) Panislâmizm - osmanlılık - Pantüranizm prensiplerinden hiç birisinin kabili tatbik olmayışı.

Yakın zamanların başlângıcında, Osmanlı devletinin inhibitatta olduğu malûmdur. Bu inhibitâtı gören ve önlemek istiyen Osmanlı padişahları ve vezirleri bazı Avrupâi müesseseleri almakla Osmanlı devletini mukadder inhibitattan kurtaracaklarını ümit etmişlerdi. Selim III, Mahmud II, Mecid ile Reşit paşa, Midhat paşa hep bu ümit ile hareket etmişlerdi. Sultanların sırf hanedan menfaati saiki ile, paşaların da Avrupaya hoş görünmek endişesile hareket etmelerile reform hareketlerinin müsbet bir netice vermelerine mani olmuştu.

Osmanlı devletinin ümmet esasına dört el ile sarılarak mevcudiyetini muhafaza etmek için uğraştığı devirde milliyet prensibi inkişafa başlamıştı. Bu prensip evvelâ Osmanlı imparatorluğunun Türk ve Müslüman olmıyan camiasında kendisini hissettiriyordu. 1830 Yunanistanın 1864 Romanyanın 1878 de Sırbistan, Bulgaristan, Karadağın tam istiklâl kazanmaları bu prensibin tesirile olmuştu. Bunu müteakip Türk olmıyan fakat islâm dininde bulunan Osmanlı camiâsında da Arab, Türk, Arnavut milliyetçiliği başlamıştı. Bunların arkasından Türkçülük cereyanlarının başlaması da gayet tabii olmuştu. Fakat yirminci asrın ilk senelerile başlayan bu cereyan bugünkü anlamda bir cereyan değildir. O vaktin Türkçülüğü, Osmanlı hududları haricinde de kalan Türklerin bir devlet ağına alınmasını istihdaf eden bir cereyandır.

Bu gayeye varmak için ise panturanizm politikasının takibi zarurî idi. Abdülhamid panislâmizm politikasını takip etmiş ve bunda iflâs etmişti. 1908 inkılâbında tatbik etmek istediği Osmanlılık politikası bir hayalden

ibaret kalmıştı. Harbi umumide panturanizm hülyamızı dağıtımış götürmüştü.

Binaenaleyh harbi umuminin sonunda Osmanlı devleti bir asırdan fazla bir zamandanberi birçok prensiplerin tecrübe tahtası olmuş ve bu prensiplerin hiç birisinin kabili tatbik olmadığı anlaşılmıştı. Osmanlı imparatorluğu mukadder akibetinden kurtulamamış inhitatın uçurmuna sürüklenmişti. Fakat bu imparatorlukta bir Türk milleti vardı. Bu millet Osmanlılığın kozmopolit politikası altında hayatiyetinden hiç bir şey kaybetmemişti. Millî tarihine derin bir emniyeti, millî dil ve heyecanlarına da kuvvetli ve sarsılmaz bir sadakati vardı. Türk milletinin bünyesini muhafaza etmeğe muvaffak oluğu Türk inkılâbını kolaylaştıran uzak âmillerden olmuştur.

Fakat inkılâbı mümkün kılan üzerler aynı fikirde olacağından şüphede etmediği yakın âmillerdir. Bunlar da ikidir.

1) Türk ulusunun, Atatürk gibi yakın zamanlar tarihinin en büyük adamını yetiştirmesi.

2) Atatürkün Türk ulusuna nihayetsiz bir itimad, Türk ulusunun da ona sonsuz bir emniyet beslemesidir. Bugün ve yarın Türk inkılâbını tetkik ve tahlil etmek istiyecek her mütefekkir belhemahal bu işe Atatürkü anlamaktan başlıyacaktır. Çünkü Türk inkılâbı onunla başlıyor ve onunla devam ediyor. Bir kelime ile Türk inkılâbı Atatürk demektir. Atatürk tesadüfün yarattığı, muvaffakiyeti de sırf şansın mahsulü olan bir insan değildir. Böyle bir insan olmadığını anlamak için 19 Mayıs 1919 da tarihin henüz kaydetmediği büyük bir esere başladığı anda mazisine bir göz atmak kâfidir. Onun, uzun seneler zarfında çökmekte olan Osmanlı imparatorluğunun enkazı altından, Türk milletinin şeref ve haysiyetini kurtarmak için muhtelif vazifelerde çalıştığı ve bilhassa muhtelif cephelerde istilâ orduları karşısında çarpıştığı görölüyor. 1911 de Osmanlı devletinin bir eyaleti olan Tarabulusgarb bir istilâyaya uğramıştır. Mustafa Kemal oradadır. istilâ ordusuna Afrika çölünden bir cehennem yaratıyor. Bir avuç arkadaşıyla bu orduyu sahile mihliyor. İstilâciler bu müşkül vaziyetten Balkan harbi ile kurtuluyorlar.

1915de Rusların imdadına koşmak ve Türkiyeyi mahvedip harbi biran evvel bitirmek gayesile itilâf devletleri donanma ve ordularile boğazımıza sarıldıkları zaman Çanakkalede Mustafa Kemali karşılarında buluyorlar. Dünyanın başka taraflarında yaptıkları fütihat arz ve tul derecelerile

ölçülen bu mağrur kuvvetler onun ölüm barajı karşısında kazanabildikleri toprağı adıyla karış ile ölçülüyorlar. Fakat o toprağı da muhafaza edemiyorlar. İmha edilmekten kurtulmak için tarihlerine iftihar makamına geçirdikleri şahane bir ric'at yapıyorlar ve kaçıyorlar. Çanakkalede ezilecek düşman bırakmayup İstanbulu rahat nefes aldırdıktan sonra Mustafa Kemal başka cephelere koşuyor. 1916 Kafkasysda 1917 de Suryededir. 1918de Liman Von Sanderes geri çekilen Osmanlı ordularını ona teslim ediyor. En tehlikeli vaziyetlerde en ağır mesuliyetleri üzerine almaktan çekinmeyen büyük Türk bu orduların süngülerile İngilizlerin karşısında cenub hududlarımızın senedlerini çiziyor. Bu tarihten itibaren harp durmuş barış için faaliyet başlamıştır. Mustafa Kemal Osmanlı hükûmetini irşad için raporlar, muhtıralar yollamakta telgraflar çekmektedir. Osmanlı ricali herşeyden korktukları gibi onun irşadlarından da ürküyorlar. Kalkıyor İstanbula geliyor. Yazı ile yaptıramadığını söz ile yaptırmak istiyor. Dinlemiyorlar.. Dinledikleri vakit da vadediyorlar fakat yapmıyorlar.. Yazı ile, söz ile yaptıramadığını bizzat kuvvetle yapmağa karar veriyor. İşte o vakit hicret vukubuluyor. Küçük bir vapurla Anadoluya yollanıyor.* 19 Mayıs 1919 salı sabahı Samsuna ayak basıyor. O gün, ana vatan ufuklarında arzın emekdar güneşi ile Türk ulusunun halâskâr güneşi beraber doğmuşlardı.. Ana vatanın yıllardanberi içinde bulunduğu karanlık gece artık son bulmuştu. İnkılâbımızın ne kadar güç şerait dahilinde başladığını ve yürüdüğünü görmek için Mustafa Kemalın arkasına katılıp onu takip etmemiz zarurîdir. Samsuna çıkar çıkmaz ilk işi bulunduğu vaziyetin tablosunu çizmek oluyor [1].

« Osmanlı devletinin dahil bulunduğu gurup, harbi umûmide mağlûb olmuş. Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır bir mütareke-name imzalanmıştır. Büyük harbin uzun seneleri zarfında millet yorgun ve fakir bir halde millet ve memleketi harbi umumîye sevkedenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdeddin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği için deni tedbirler araştırmakta, Damad Ferid paşanın riyasetindeki kabine âciz, haysiyetsiz, cebin yalnız padi-

[1] Nutuk, S 3.

şahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek her hangi bir vaziyete razı.

Ordunun elinden esliha ve cephanesi alınmış ve alınmakta.

İtilâf devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmiyorlar. Birer vesile ile, İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbulda. Adana vilâyeti, Fransızlar, Urfa, Maraş, Anteb İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konyada, İtalyan kıtaatı askeriyesi, Merzifon ve Samsunda İngiliz askerleri bulunuyor.

15 Mayıs 335 de İtilâf devletlerinin muvafakatile Yunan ordusu İzmirde ihraç ediliyor. »

Bu korkunç dram karşısında Yıldız sarayında küflenen bir padişah ile Babıâlide İngiliz emirberi bir sadriâzamdan hayır gelmiyeceğini anlayan bazı kimseler vatanın kurtuluşu için çareler aramağa başlamışlardı. Buldukları çareler, İngiliz veya Amerikan mandasının boyunduruğuna girmek veyahut vatanı ufak mahallî hükûmetlere ayırmak idi. Kısa görüşlerin zayıf iradelerin mahsulü olan bu çareler Mustafa Kemale göre vatanın kurtuluş çareleri değil, başka bir isim altında yine esaret şartları idi. Mustafa Kemale göre bir tek kurtuluş çaresi vardı. « Hâkimiyeti milliye esasına dayanan bilâkayd ve şart müstakıl bir develet kurmak » [1].

O bu prensibi tahakkuk ettirmek için bir tek metot görüyordu. Harbetmek, icap ederse vatanın son kayasına kadar çekilip o kaya üzerinde harbetmek. Ve bu harbin neticesinde ya istiklâle yahud istiklâl uğrunda şerefli ve hayat kadar canlı bir ölüme kavuşmak..

Harbetmek, fakat harbı kim yapacaktı?. Türk milleti yedi son senede üç harp yapmıştı. Bu harplar tesirile yıpranmış, fakir düşmüştü. Şimdi karşısındaki düşmanlar dünya semaları altında ilk defa teşekkül etmiş büyük bir ittifak idi. Bu ittifaka karşı harp mümkün mü idi. Mustafa Kemal bunu mümkün görüyordu. Acaba ona bu imkânı gösteren hangi kuvvetti.

Bu kuvveti Mustafa Kemal millî mücadeleden çok sonra gençliğin bir toplantısında şu sözlerle izah edecektir [2].

« Arkadaşlar, ben 1919 senesinin Mayısında Samsuna çıktığım gün

[1] Nutuk S. 9

[2] Cumhuriyet 1 Nisan 1937.

elimde maddî hiç bir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin esaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete bu Türk milletine güvenerek işe başladım ».

Mustafa Kemal'in bir manevî kuvveti daha vardı. Bu kuvvet hayat ve mücadele hakkında edindiği prensip idi. Herkes hayatın bir mücadele demek olduğunu kabul eder. Herkes hayat mücadelesinde mağlûbiyetin galibiyet kadar tabii olduğunu kabul eder. Mustafa Kemal bu prensibin ilk kısmında herkesle aynı fikirde idi. Fakat ikinci kısmı hakkında fikri şu idi. Hayatta galib olmak mağlûb olmamak vardır. Esasen onun bütün mazısı da bu fikrin kuvvetli intibahını taşıyordu. Tuttuğu her işte muvaffak olmuştu. Bilgisi, tecrübesi, imanı vardı.

Osmanlı imparatorluğunun bir hududundan öbür hududuna koşarken beraberinde zaferden zafere sürüklediği mehmetçiklerden Türk ruhunun derinliğini, Türk kuvvetinin kabiliyetini anlamıştı. Muhtelif harp sahnelerinde yendiği büyük ulusların büyük kuvvetlerinden kendi gücünün derecesini ölçmüş, diplomatik memuriyetlerinde politik seyahatlerinde, siyasetin blöf olan ve olmıyan taraflarını sezmişti. Mustafa Kemal Türk milletine imanı, Türk davasına inancı, mazısının kendisine kazandırdığı tecrübe ve görgüsüle 1919 Mayıs'ında, Türkü bittiği yerden başlatacak efsanevî bir kahraman gibi vatanın eşliğinde yükseliyordu.

Kurtuluş mücadelesine başlarken, eserine ıslıkla başlayan bir artist kadar neşeli idi. Her mısraı sembolik bir mâna ile dolu şu şarkıyı söylüyordu :

Dağ başını duman almış,
Gümüşdere durmaz akar.
Güneş ufuktan şimdi doğar,
Yürüyelim arkadaşlar.
Sesimizi yer gök su dinlesin
Sert adımlarla heryer inlesin inlesin.

Mustafa Kemal ve arkadaşları sert adımlarla yürüdüler, bütün bir millet arkalarına katıldı. Seslerini yer, gök, su ve cihan dinledi ve bu yürüyüşlerinden, bu seslerinden inkılâb doğdu. Bakınız nasıl :

22 Haziran Mustafa Kemal Amasyadadır. Vilâyet ve ordu kumandanlarına yolladığı bir tâiminde vatanın içinde bulunduğu tehlikeyi işaret ediyor ve uyanık bulunulmasını tavsiye ediyor. 9/6 Temmuz gecesi Erzurumda telgraf başındadır. İstanbul hükûmetine, millî davada bütün hahafifliği ile çalışabilmek için kendisine yük olan padişahın rütbe, sırma ve nişanlarından vazgeçtiğini bildiriyor.

23 Temmuzda Erzurumda toplanan ilk millî kongrenin riyasetindedir. Vatanın bu yüksek ve hür köşesinden c'hana ilân ediyor : Vatan bir küldür parçalanmaz.

4 Eylülde Sıvastadır. Yeni bir kongrenin başında bir bayrak gibi dalgalanıyor. Gür sesile yeniden bağırıyor : Türkiye manda kabul etmez. Yurdumuza göz dikenlerin hepsine harbımız var.

23 Nisanında Ankaradadır. Büyük Millet Meclisinin kürsisinden kısa bir cümle ile dünyaya Türk inkılâbını bildiriyor. Hâkimiyet bilâkayd ve şart milletindir..

Burada bir sual sorulabilir. Onun bu lejander faaliyeti ve müthiş imanı karşısında padişah, hükûmeti, matbuaatı ve İtilâf devletleri ne düşünüyorlardı?

Cevap. Hiç birşey düşünmüyorlar.. Daha doğrusu hiç birşey düşünmüyorlar, fakat birşeye inanıyorlardı. Mustafa Kemal'in başarmak istediği millî hareketin hiç birşey ifade etmediğine, hiç bir semere vermiyeceğine inanıyorlardı.

Padişah, vatani payedenlerden kurtuluş ümit ediyordu. İngiliz milletine neşrettiği bir beyannamede zavallılığını, biçareliğini şu satırlarla anlatıyor : [1]

«Pederi muazzezim Abdülmecid han Fransa ile İngilterenin dostu ve müttefiki idi. Ben ise her zaman İngiltereyi sevdim ve daima İngiltere siyasetinin muhibbiyim. İnsaniyet ve adalet hisleriyle mütehalli olan asil İngiliz milleti ve hükûmeti hakkımızı istirdat hususunda bize âdilâne yardım edecektir. »

Padişahın sadrazamı damat Ferid Tamps gazetesinin muhabirine Millî mücadeleyi şu cümlelerle tasvir ediyor : [2]

« Anadolu harekâtı umumî harpta terfi etmiş birkaç zabitin işidir. Bu

[1] Peyamı Sabah 17 Ağustos 1919

[2] Peyamı Sabah 3 Eylül 1919.

harekât âlevleri sönmüş bir saman ateşinden başka birşey değildir.» Saltanat hükûmetinin resmî gazetesi Peyamı Sabahta Ali Kemal Erzurum kongresi hakkında şu mütalâalarda bulunuyor : [1]

« Maksud nedir ? Gûya İzmirî istirdat etmek ve vilâyeti şarkıyeyi filen müdafaa etmek. Ne memduh ve ne ülvî bir fikir. Fakat insan bir parça iz'an ve irfan ile düşününce el, ayak bağlı iken o istirdad vazifelerimizi öyle silâha sarılarak ifa edemeyiz. Ancak siyasetle ve hikmetle edebiliriz. İkazatımızla, izahatımızla devletler gittikçe bunu anlarlar, anlıyorlar da ! ».

Dünya efkârı umumiyesi Babîâlinin düşüncesinde şeriki cürüm idi. Bu hususta iki büyük gazetenin yazılarından birkaç satır göstermek kâfidir.

Taymis diyor ki : [2]

« Mustafa Kemal paşa Anadolu'da bir hareketi millîye vücuda getirmeğe çalışıyor. Bu ne çocukca bir hülyadır ? Bütün cihanın kuvvetine karşı Mustafa Kemal'in harptan ezilmiş olan zavallı Anadolu'nun kuvveti ile cihana karşı kafa tutmasının ne hükmü olabilir ? Anadolu'da ne kalmıştır ne var ki mukavemet teşkili kabil olsun ».

Orientniyoz adlı gazeteye gelince « Mustafa Kemal paşa ne yapmalıdır ? başlıklı yazısında şu nasihatı veriyor : [3]

Mustafa Kemal için üç şık vardır.

Hükûmeti merkeziyeye teslim olmak. İkincisi kaçmak. Üçüncüsü de harp ederek kaçmaktır. Eğer arzı teslimiyet ederse - ki bundan daha namuslu bir harekette bulunamaz - bilâkayd ve şart teslim olmalıdır. Bu son takdirde onun meydana çıkması ve hükûmete işte geldim bütün paslı silâhlarımı bir tarafa bıraktım bir mecnun gibi ifayi vazife ettim. Tarzı hareketim nazarınızda bir cinayet teşkil ediyor. Bu cinayetin cezasını çekmeğe hazırım sözlerle hitab etmesi lâzımdır ».

Millî mücadeleye düşman saflarda Mustafa Kemal ve davası hakkında beslenen bu itimatsızlık Mustafa Kemal'in arkasına katılan cemaatte de vardı. Ne vatanın şimal ve cenub topraklarının istilâdan kurtarılması ne

[2] Aynı gazete.

[2] Renin 11 birinciteşrin 1919.

[3] İkdâm 7 Ağustos 1920.

bugün saçlarının her telinin vatan ve millet yolunda ağırdığını gördüğümüz İsmet İnönünün birinci ve ikinci İnönü zaferleri, ne de yirmi bir gün ve gecede başarılan Sakarya zaferi bu itimatsızlığı silip süpürmeğe kâfi gelmişti.

Mustafa Kemal bin bir düşmandan maada bir de imansızlık ile pençeleşmek mecburiyetinde idi. Kendisine düşmanlarımızın çokluğunu, davamızın enginliğini, onu başarmak için malik olduğumuz vasıtaların azlığını ileriye sürenlere verdiği cevap şu idi. [1]

«Gittiğimiz yol bir iman yoludur. Evet biz on milyonluk küçük ve yorgun bir milletiz. Düşmanlarımız ise pek çoktur ve pek kavidir. Vakıa riyazî düşünülecek olursa galebe çalmamız müşküldür. Fakat bizde olan şey onlarda yoktur. Bizde iman kuvveti vardır. Zaten bu mücadelede bir iman işidir. İmanı kavi olan buraya gelir çalışır. İmanı zayıf olana ihtiyacımız yoktur. Biz bin türlü düşmanlarımızın kuvvetine rağmen muvaffak olacağız.»

Büyük taarruzun arifesinde o, bu imanından bir şeyi kaybetmemiş, düşman ve muarızları da imansızlıklarından bir zerresini feda etmemiş bulunuyorlardı.

26 Ağustos sabahi Türk ordusu büyük ve tarihî temizlik ameliyesine başlarken, Peyam Sabah o günkü baş makalesinde şunları yazıyordu: [2]

«Harbi meşûmdan gerek eşhas, gerek ef'al ve gerek âsar itibarile hiç bir farkı olmayan Ankara başımızda oldukça bu keşmekeşlerden bu mülk için bir hayır doğarsa bilfarz İzmir ve Edirne kurtulursa üç buçuk senedir havsalaya sığmayan fedakârlıklarımızın acılarımızın bir âkibet haseneye hizmet ettiği tahakkuk ederse biz Türk olmak itibarile seviniriz ve sevincimizden çıldırırız. Fakat aklen, irfanen bu merteye yanıldığımız için kale-mimizi kırmak değil insanlığımızdan bile istifa ederiz.»

27 ayda Akdenizden Afyona gelen istilâ ordusunun on dört gün içinde Afyondan Akdenize dökülmesi imanın itikadsızlığa kahir bir galebesi olmuş ve bazı kimselere kalemlerini kırdırıldığı gibi, bazılarının altlarından sadaret koltuklarını kaydırmış, bazılarının da başlarından taçlarını uçurmuştu. Tarih bütün inkılâbların itikad ve iman hadiselerinden doğduklarını söyler. Fakat

[1] İleri 23 Eylöl 1922

[2] Peyam Sabah 26 Ağustos

hiç bir inkılâb Türk inkılâbı kadar bu ciheti tebarüz ettirmiş değildir.

Dün olduğu gibi bugün de istiklâl mücadelesini aklen, irfanen anlamayanlar vardır. Yarın da anlamayanlar olacaktır. Türk inkılâbı bir bakımdan mucizedir. Onu anlamağa uğraşmakla beraber ona inanmağa da çalışmalıdır.

İstiklâl mücadelesi mahiyeti bakımından olduğu kadar neticeleri bakımından da gerek Türk ulusu, gerek dünya ulusları için önemlidir.

Bu mücadelenin muvaffakiyete ermesi millî hükûmetin rüşdünü, saltanat hükûmetinin aczini, zaafını ve lüzumsuzluğunu isbat etmiş oluyordu.

Avrupa Türk ulusu hakkında asırlardan beri beslediği kötü kanaatinde sarsılmış ve Türkiyanın kabili taksim olmadığını anladığından Lozan sulhu ile istilâcı emellerinden vazgeçmişti.

Türk ulusunun bu büyük ve hayırlı neticeyi elde etmesinde en büyük âmil millî mücadeleye başlayan, onu organize ve devam ettiren Mustafa Kemal olduğu için milletin ebedî minnettarlık ve şükranlarını kazanmıştı.

Bu kıymetli kazancının kuvvetile kalbinde doğan ilhamları sulhten sonra da tatbikine devam ederek aşağıda bahsettiğimiz inkılâbın siyasî ve içtimâî safhaları başlamıştır. Her biri cildler dolduracak kadar ehemmiyetli olan bu safhaların vak'aları üzerinden çok geçmediği ve bu vak'alar esasen malûm oldukları için burada tafsilatlarına girmeyeceğiz. Bununla beraber İstiklâl mücadelesi ile bu vak'aların terkihi ettiği, inkılâbımızı karakterize etmeğe çalışacağız.

Türk inkılâbının karakteristiklerinden biri bazı inkılâblarda ve bilhassa Fransa inkılâbında olduğu gibi bir hazırlık devresine malik olmayışıdır. Filhakika XVIII nci yüz yılın ikinci yarısında yetişen Fransız mütefekkirlerinde J.J. Rousseau, Volter, Diderot Montesquieu'nun yazıları ile Fransız ihtilâlini evvelâ fikirlerde hazırlamak istedikleri herkesin malûmudur. İnkılâb liderlerinden Mirabeau ile Robespierre'in Rousseau'nun contra sosyalinden mülhem ve müteessir oldukları da aşikârdır. Keza Sovyetlerin inkılâbında Karl Marksın nazariyeleri esas ittihaz edildikleri bedihidir.

Türk inkılâbında ise inkılâba esas vazifesini görecektir neşriyat yapılmamış, nazariyeler vazedilmemiştir. Milli mücadelenin başlangıcında bile kimse hâkimiyeti milliye esasına dayanan bir hükûmet kurulabileceğini düşünemiyor. Hele saltanatın kaldırıldıktan sonra hilâfetin lağvedileceğini, din ile devletin ayrılacağını aklına bile getirmiyordu. Ortada inkılâb fikir

ve nazariyelerini ihtiva eden eserler ve nazariyeler mevcut olmayınca, inkılâb için beraberce hareket etmeği düşünen gurublar partiler de yoktu. Binaenaleyh burada inkılâbımızın ikinci karakterine giriyoruz. Türk inkılâbı inkılâbdan evvel teşekkületmiş inkılâbcı bir zümrenin malı değil bir tek insanın, Atatürkün eseridir. İnkılâb başladıktan sonra Atatürkün şahsiyeti kitapların inkılâb nazariyeleri vazifesini görmüş ve inkılâbcı ruhu taşıyanlar etrafını alarak yardımcısı olmuşlardır.

Atatürk ve yardımcılarının başardıkları inkılâb her ne kadar hazırlık devresine malik olmadan yapılmış ise de tesadüfî bir inkılâb değildir. Yani rastgele akla gelen fikirlerin tatbiki olmamıştır. Henüz inkılâb tarihi yazmadı ise de, daha Erzurum kongresinde Atatürkün küçük maruken kaplı defterinde yapılacak inkılâb hareketlerinin sıralanmış bulunduğunu ve bunların arasında cumhuriyetin ilânının da yazılı olduğunu bugün burada söyleyebiliriz.

Atatürk inkılâb safhalarını sıralamış, bir millî sır gibi saklamış ve kendinin dediği gibi memlekette fikirleri hazırladıktan sonra sıraları geldikçe onları tatbik etmiştir.

İnkılâb Türk cemiyetinin tekâmülünde olmamıştır. Fakat Türk inkılâbının ilerleyişinde zarurî ve mantıkî bir tekâmül olmuştur. Eğer Türk inkılâbı yalnız birkaç sahaya inhisar etse idi zaman dahilinde ömrü kısa olacaktır. Fakat bu inkılâbı tarihin tanıdığı bütün diğer inkılâblardan ayıran bir vasıf da devlet ve cemiyetin her sahasında oluşu yani kısmî değil küllî olmasıdır.

Tarihin bize takdim ettiği inkılâpların hepsinde de kan vardır. Hattâ kandan ziyade birşey terör vardır. Fransa inkılâbı, Rus inkılâbı terörlü inkılâblardır. Halbuki küllî ve tam olan inkılâbımızın İstiklâl mücadelesini tâkip eden safhalarında kan yoktur. Terör yoktur. Asırdide müesseselerin yıkılışı ve yenilerinin kuruluşu kansız olmuştur. Türk milletini uzun zaman barbar ve kan dökücü bir millet diye tanıyan dünyanın gafletini Türk inkılâbının oluşu kadar tekzib edecek kuvvetli bir delil bulunamaz. Türk inkılâbı barış zamanında yapılan ve barış ânında meyvalarını veren yegâne inkılâbtır. Türk inkılâbı bu üstünlüğünü Türk metodu ile başarılmasından kazanmıştır. İnkılâb hamleleri memlekete cebir ile kanun kuvveti ile değil ikna ile irşad ile kabul ettirilmişlerdir. Her siyasî inkılâbın başlangıcında

Atatürkü millet kürsüsünde saatlarca, mantıkî deliller serdile dinliyenleri iknaa çalıştığını görüyoruz. Her içtimaî ve kültürel inkılâbın millete kabul ettirilmesinde Atatürkün şehirden şehire, kasabadan kasabaya koştüğünü görüyoruz. Bir gün Kastamonuda halka şapkanın ne olduğunu öğretiyor. Bir başka gün Bursada bir kara tahta önünde; elinde tebeşir millete yeni harflerle ismini öğrettiğini işidiyoruz. Millet şapkanın faidesini anladıktan yeni harflerin lüzumunu takdir ettikten sonra Atatürk Ankaraya dönüyor ve milletin arzusunu meclise bir kanunla tesbit ettiriyor. Başka memleketlerde kanun kuvvetinden inkılâb yaratılmış, bizde ise inkılâbın kuvvetinden kanun doğmuştur. Türk inkılâbının başarılmasında kullanılan metod inkılâb metodlarında bir inkılâbtır.

İnkılâbımız ortaya diğer inkılâblar gibi prensip de atmamıştır. Fakat kendisinden bütün prensipler istihraç edilebilir.

Lâik devlet prensibinin Fransa ihtilâli tarafından ileriye sürüldüğü malûmdur. Fakat Fransa ihtilâlinde 148 sene geçtiği halde hâlâ Fransa tam manasile lâik olamamıştır. Türkiye Fransanın 148 senede tatbik edemediği bir prensibin üzerinde münakaşa yapmağı bile fazla görmüştür.

Cumhuriyet en iyi hükümet şeklidir nazariyesini ortaya atan Garb mütefekkirleridir. Fakat bu nazariyeyi isbat etmek Türk inkılâbına kısmet olmuştur. Bugün Garbde cumhuriyet şekli her türlü hücumlara maruz kalıp tenkid edilirken Türkiye cumhuriyet sayesinde bir ulustan ziyade büyük bir aileye benzeyen mes'ud ve bahtiyar bir ulus olmuştur.

Türk inkılâbının bu saydığım karakterlerinden maada bir mühim karakteri daha var. Bu da, bütün inkılâbların aleyhdarları olduğu halde dünya efkârı umumiyesinin Türk inkılâbı hakkında aynı takdir hissini beslemesidir.

İnkılâbımızdan evvel Türk milletinin artık siyasî rolünün bittiği ve Türk milletinin orta çağlar manzarasından kurtulamayacağını yüzde yüz iddia eden Avrupalıların inkılâbımız hakkında yazdıkları takdîrî fikrlerden iddialarında yüzde yüz aldandıkları aşikârdır.

Türklerin ana yurdunu pay ve Türkleri esir millet derecesine indirmek için Parisin mükellef saraylarında hazırlanmış ve padişah hükümetinin muhahaslarına zorla kabul ettirilmiş Sever muahedesini inceleyen İtalyan

---

[1] G. Farrero. Illustration.

tarihcisi G. Ferrers diyor ki : «Sever muahedesi çok zarif idi. Mustafa Kemal onu Sever masnuatı bir vazo imiş gibi bin parça etti »

Sever ve Lozanı Revue de Paris de uzun uzadıya tetkik ve tahlil eden Roger Lobonne şu neticeye varıyor :

«Türkler Lozanda eski dünya semalarının kurulduğuna şahid olmadığı muazzam bir ittifaka karşı günlerce kafa tuttuktan sonra bütün isteklerini zorla kabul ettirdiler. Lozanda muzaffer Asya mütevekkil Avrupaya şartlarını dikte ettirdi.» [1]

Kont Sforça Yeni Avrupanın yapıcılarını adlı eserinde umumî harpten bahsederken netice itibarile galib gelen devletlerden birinin de Türkiye olduğunu şu satırlarla anlatır : [2]

« İngiliz, Fransız ve İtalyan tarih kitapları genel harpten sonra doğan nesle umumî harpta ittifak devletleri tarafından mağlûb edilmiş devletlerden birinin de Türkiye olduğunu büyük bir katiyet ile öğretiyorlar. Halbuki hakikat bundan biraz farklıdır. Zira sulh muahedesile her türlü kazançlar temin eden devlet galib, aynı muahede ile harpdan evvelki imtiyazlarını kaybeden devletler mağlûb sayılmak lâzım gelirse bize karşı harbî kazanan Türkiye olmuştur ».

Millî savaşın evrensel neticeleri hakkında Budapeşte Üniversitesi profesörlerinden Jules Germanos şu sözleri söylemiştir [3].

« Avrupalılar ferd esaretini lâğvedip millet esaretine başladıkları ândan itibaren esir etmek istedikleri millet tarafından ilk defa mağlûbiyete uğratılıyorlar. Dünyanın bütün esir milletleri için Türk İstiklâl mücadelesi bir ders ve örnek olacaktır ».

Liyon Üniversitesi hukuk fakültesi profesörlerinden Philippe Hindistanda yaptığı seyahate dair Liyon Üniversitesinde verdiği bir konferansta Hind milliyetperverlerinin evlerinde Atatürkün resminin asılı olduğunu söyler. Londrada Haydarparkta binlerce kişi huzurunda Gandinin istiklâl metodunu tenkid eden bir hatibin sağ elini şarka uzatarak Hür olmak istiyen millet Mustafa Kemali okusun dediğini bizzat işittim.

[1] Roger Lobonne Lausanne et la question Turque R. de paris 1924.

[2] Conte Sforza. Les Baatisseurs de l'Europe Nouvelle.

[3] Profösörle mülakat notlarından.

İstiklâl mücadelesi için olduğu kadar inkılâbımızın reform safhaları hakkında da Avrupa efkârı umumiyesinin büyük bir takdir ve derin bir hayretle ifade edildiği görülmektedir. Avrupalılar bunu, tarihte benzeri olmıyân bir hareket şarkın uyanışı veya Türk mucizesi başlıkları altında mütalâa etmektedirler.

Paul Gentizon şarkın yürüyüşü adlı eserinde Türk inkılâbı hakkında şu sözleri söyler :

« 1928 ile 1922 seneleri arasında Türkiyada yapılan şeylerin dünyada benzerleri yoktur » [1].

Cenevre profesörlerinden Eugene pittard Türkiyenin yeni çehresi adlı eserinde 1923 den itibaren Türkiyede yapılan değişiklikler hakkında bir çok Avrupalıların mucize diye haykırdıklarını söyler » [2].

Liyon Üniversitesi fahri profesörlerinden ve Fransanın en büyük diplomatlarından Edvard Heryo Şark adlı eserinde Türk inkılâbını bir cumhuriyetin ilkbaharı serlevhası altında inceler. Heriyo senelerdenberi Fransada tatbiki için mücadele ettiği demokrasi ve lâiklik prensiplerinin Türkiyede hakikat haline geldikleri için çok mütehassis olduğundan Türkiyede kalıp Türklerle beraber çalışmaktan duyacağı zevkten bahseder fakat yaşının buna müsaid olmadığını esefle kaydeder. [3]

Bütün Avrupa mütefekkirleri Türk inkılâbını tetkike Atatürkten başlıyorlar. Onlara göre o, kontamporen tarihin en büyük bir askeri, en kuvvetli bir teşkilâtçısı, en yüksek bir devlet adamıdır. Bununla beraber Avrupalı mütefekkirler beyhude yere tarihte onun benzerini arıyorlar.

Paul Gentizon Mustafa Kemali Büyük Petroya, General Scheerelle Vaşington'a Heriyo Napoliyon'a benzemediğini söyledikten sonra Cromwell'e benzediğini söylerler. Avrupalı mütefekkirlerin Türk inkılâbını tarihte benzeri olmıyan bir vakıya gibi kabul ettikten sonra bu inkılâbın yapıcısına benzer büyük adamlar aramalarını anlamıyoruz.. Maamafih Atatürkün benzetilmek istenilen şahsiyetlere benzemediğine birer cümle ile ispat etmek mümkündür.

Büyük Petronun Rusyada yaptığı reform safahatında ilâhî hak prensibine istinad ettiğini ve bütün büyük işlerde öne başkalarını sürerek

[1] Paul Gentizon M. Kemal ou l'Orient en marche Paris 1931.

[2] Eugene Pittard le Visage nouveau de la Turquie Paris 1931.

[3] E. Herriot. Orient

kendisi namı müsteâr takınıb ikinci derecede kalan bir şahsiyettir.

Meşhur Avrupa seyahatinde kafile reisi Petronun maiyetinde Leford isminde bir Avrupalıdır. Petro seyahate bu Avrupalının maiyetinde Pierre Mikhailof nam müstearile iştirâk etmiştir. Rûsların Finlandiyayı İsveçin elinden almak için yaptıkları harpte Petro kendi tayin ettiği bir amiralin maiyetinde çalışmıştır.

Amerikanın istiklâl mücadelesini idare eden Vaşingtonun büyük bir tarihî şahsiyet olduğunda müttelikiz. Fakat Vaşingtonun oynadığı tarihî rolün de istiklâl mücadelesine inhisar ettiği bu mücadele bittikten sonra siyasî hayattan çekildiği herkesin malûmudur.

Napolyon çok harbler ve büyük işler yapmış olmakla beraber bu harbleri ve işleri şahsî ve ailevî menfaati için yapmıştır. Akdenizin bir adasında hür doğan ve büyük bir tarihî rol oynadıktan sonra büyük Okyanusun bir adasında mahbus olarak ölen bu tarihî şahsiyet muvaffak olmuş değildir. Cromwelle'e gelince.. Yarattığı cumhuriyetin dört sene gibi kısa bir ömrü olduğu tarihî bir hakikattir.

Tarihte büyük işler gördüklerini itiraf ettiğimiz bütün bu büyük adamların hiç birisi Atatürk kadar güç şartlar dahilinde çok mes'uliyet yüklenerek, çetin mücadeleler yaparak tam bir muvaffakiyete varmış değildir.

Avrupalı mütefekkirlerin inkılâbımız hakkında yanlış bir görüşleri daha vardır. Bu yanlış görüş bazı islahatımızı pek acele ve cezri bulmalarıdır. Kont Sforça tarihin ceryanını tacil etmekle yanıldığımızı zannediyor.

Halbuki biz tarihin ceryanını tacil değil tebdil ettiğimiz kanatindeyiz. Avrupa Türk inkılâbını görüyor fakat izah edemiyor. Esasen itiraf etmeliyiz ki biz bile henüz inkılâbımızın tam izahını yapamıyoruz. Bu bakımdan da inkılâbımız büyük bir tarih meselesidir. Bu meseleyi vazededen Atatürk, hallini beşerin zekâsına bırakmıştır. İnkılâbımızın ikinci tarih kurultayında bahsedilmesi bundan sonra halli için atılacak adımların ilkidir.

Enver Ziya
Tarihî Doçenti

[1] Fikir Hareketleri Bizde ve Avrupada inkılâb. 2 teşrini evvel 1933.